

Líon an Dúlra

Eagrán 32 Samhradh 2020

San Eagrán seo ...

Leathanach an Eagarthóra

An tSnáthaid Mhór agus an Bhéchuil

Uisce

Curadh na hAthchúrsála - Cluiche Cláir

Dathaigh Leat

Ar aghaidh leis an Obair: Conor Nelligan,

Oifigeach Oidhreachta

An Súmaire Cladaigh

An Cúcumar

Caisleán Iarla Dheasumhan

Gníomhaíocht - Scáthphuipéid

An Saol Mórthimpeall Orainn

Croífhocal

Cuardach Focal

Gallúnach

Foclóirín

Íomhá le caoinchead Robby Murphy

Sa Sciobairín atá mo chroí.

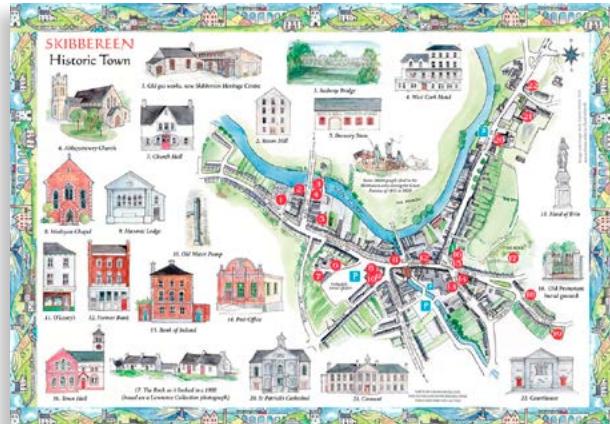
Is é an Sciobairín an baile is gaire¹ d'Inis Arcáin. Baile gnóthach margaidh² é agus é suite cois abhainn na hAighlinne³.

Is dócha gurbh é an rud a dhéanadh muintir Inis Arcáin sa tseanaimsir⁴ ná go dtagaidís isteach béal na hAighlinne⁵ agus go gceanglaídís na báid gar do lár an bhaile. Dá mbeadh gnó ar bith acu le déanamh faoin mbaile⁶ bheidís ábalta é a dhéanamh ansin. Ar an Sciobairín a bhíonn muintir an cheantair ag triall⁷ fós má bhíonn coinne dochtúra⁸ acu, má bhíonn siopadóireacht le déanamh acu, nó má bhíonn bó le díol acu ar an aonach mar a dhéanadh a sinsir rompu⁹!

Tá go leor staire ag baint leis an mbaile agus má tá tú chun cuairt a thabhairt air is fiú go mór bualadh isteach go dtí lonad Oidhreachta an Sciobairín¹⁰.

Anois tá Aonad Oidhreachta Chomhairle Contae Chorcaí¹¹ tar éis dul i gcomhar le¹² Rhoda Cronin-Allanic, maisitheoir léarscáileanna¹³, chun léarscáil den Sciobairín agus 10 mbaile eile a chur ar fáil. Tá na léarscáileanna féin go hálann agus iad lán le heolas mar gheall ar chuid de na foirgnimh sna bailte éagsúla.

Is iad na bailte seo a leanas atá i gceist: Droichead na Bandan¹⁴, Beanntraí¹⁵, An Bhlna¹⁶, Baile Chaisleán Bhéarra¹⁷, An Ráth¹⁸, Cloich na Coillte¹⁹, Dún Mánmhaí²⁰, Cionn tSáile²¹, Baile Mhistéala²², An Scoil²³ agus An Sciobairín.

Is féidir na léarscáileanna a íoslódáil ó na suímh seo:

<https://www.corkcoco.ie/ga/cuairt-thabhairt-ar-chorcaigh/learscaile-anna-de-bhailte-stairiula-chontae-chorcrai>

<https://purecork.ie/plan-your-trip/tips-info/download-a-map-of-cork>

A léitheoir dhil,
Fáilte chuig Eagrán an
tSamhraidh de *Lón an
Dúlra*. Mar is gnách

tá sé lán le fríci spéisiúla spráíula faoin dúlra anseo in Éirinn agus thar lear, agus tá neart cluichí agus gníomháiochtá ann freisin. Tá súil againn go mbainfidh sibh suilt as!

Susan

R-phost:
editor@naturesweb.ie

Láithréan Gréasáin:
www.naturesweb.ie

Eagarthóir:

Susan Murphy Wickens

Leagan Amach agus Dearadh:

Susan Murphy Wickens

Grianghraif agus Fáisc-ealaín: Cóipcheart
© 2019 Stáisiún Mara Inis Arcáin agus a chuid ceadúnóirí. Gach ceart ar cosaint.

Comhfhreagraí Eachtrach:

Michael Ludwig

Leagan Gaeilge:

© Foras na Gaeilge 2020

© Stáisiún Mara Inis Arcáin 2019

BRADÁN DEATAITHE AGUS UIBHEACHA BOGBHRUITE AR BHÉIGIL

Bia do ceathrar (4)

Le caoinchead Bord Bia www.bordbia.ie

An Modh:

- Cuir na huibheacha i bpota beag d'uisce agus déan iad a bhruith⁴ ar feadh 5 nóniméad. Ansin curi na huibheacha i mbabhla d'uisce oighrithe⁵ chun iad a fhuarú. Má fhágann tú na huibheacha i leataobh⁶ ar feadh 10 nóniméad beidh sé níos éasca an bhlaosc⁷ a bhaint díobh.
- Cuir an gríoscán⁸ ar siúl ar theocht ard⁹ agus lig dó téamh suas¹⁰. Gearr gach béigeal ina dhá leath agus ansin leag amach ar ghreille an ghríoscáin¹¹ iad. Fág ag cócaráil iad ar feadh 1-2 nóniméad go dtí go mbíonn siad tóstáilte. Leath roinnt ime orthu ansin.
- Cuir na leath-bhéigil amach ar phlátaí teo¹² agus leag slisní den bhradán deataithe¹³ anuas orthu. Cuir leathspúnóg bhoird de¹⁴ *crème fraîche* ar gach slisne acu.
- Bain na blaoscanna de na huibheacha agus gearr gach ceann acu ina dhá leath. Leag amach ansin iad anuas ar an mbradán agus ar an *crème fraîche*. Scaip beagán den síobhas orthu sula ndáileann tú iad. Ansin blaistigh le salann agus le piobar iad.

Na Comhbáhair

- 4 ubh mhóra
- 2 bhéigeal
- 1m
- Paicéad 200 g de bhradán deataithe
- 2 spúnóg bhoird¹ de *crème fraîche*
- Salann agus piobar dubh úrmheilte²
- 1 thaespúnóg de shíobhas úr miónghearrtha³

An tSnáthaid Mhór

agus
an Bhéchuil

Tá gaol gairid¹ idir an tsnáthaid mhór agus an bhéchuil. Baineann an dá fheithid² le fine³ ar a dtugtar *Odonata*. Feithidí uisceacha⁴ is ea iad, is é sin, faightear san uisce nó in aice leis an uisce iad ag brath ar cén chéim dá saol⁵ ina mbeidís.

Tá an dá chuil an-chosúil lena chéile – tá corp fada seang⁶ acu, dhá phéire de sciathán thrédhearcacha⁷, súile móra agus, dála gach feithide eile⁸, tá 6 chos acu.

Cuil fhada í an tsnáthaid mhór agus í fásta, idir 3.5 cm agus 7.5 cm ar fad a bhíonn sí. Bíonn an bhéchuil níos lú, í idir 3 cm agus 4.5 cm ar fad. Bíonn an tsnáthaid mhór lúfar mear⁹ agus í ag eitilt, ach ní bhíonn an bhéchuil chomh láidir chéanna agus í ar eiteog.

Is creachadóir¹⁰ iad an dá chuil. Itheann siad feithidí atá níos lú ná iad féin. Ach chomh maith leis sin itheann siad beacha, féileacáin agus fiú béchuileanna nó snáthaidí móra eile. Bíonn siad le feiceáil ag eitilt gar don uisce idir Bealtaine agus Lúnasa.

An tSnáthaid Mhór in Éirinn 2019-2024

I mbEaltaine 2019 cuireadh túis le tionscadal nua suirbhéireachta¹ ar shnáthaidí móra agus ar bhéchuileanna na tíre uile. Is iad An tlonad Náisiúnta le Sonraí Bithéagsúlachta in Éirinn² agus Lárionad Tuairisceoirreachta Shonraí na Timpeallachta³ i dTuaisceart Éireann atá i mbun an tionscadail. An tSnáthaid Mhór in Éirinn 2019-2024 atáthar a thabhairt air.

Tá an fhioireann ag iarraidh ar an bpobal taifead a choinneáil⁴ de bhéchuil nó de shnáthaid mhór ar bith a d'fheicidís, mar aon leis⁵ an áit ina bhfaca siad iad.

De réir mar a leanfaidh an obair sin ar aghaidh beifear ag cur lenár n-eolas faoi na háiteanna sa tir ina bhfaightear an tsnáthaid mhór agus an bhéchuil. Ba mhaith leis na heolaithe atá i mbun an tionscadail féachaint an féidir béchuileanna agus snáthaidí móra a úsáid mar shlat tomhais⁶ chun cáilíocht an uisce⁷ agus tionchar an athraithe aeráide⁸ a mheas⁹ ar fud na tíre. Uisce glan neamhthruaillithe¹⁰ a theastaíonn ó bhéchuileanna agus ó shnáthaidí móra. Gheobhaidh an nimfeach bás má bhíonn an tuisce salach agus truailliche¹¹. Mar sin, is léiriú ar ghlaineacht an uisce¹² i loch nó in abhainn é na cuileanna a bheith le feiceáil in aice leo.

Dá mbeadh spéis agat féin páirt a ghlacadh sa tionscadal, nó má tá aithne agat ar dhuine ar bith a chuirfeadh suim ann, tá gach eolas ar fáil ó:

<http://www.biodiversityireland.ie/record-biodiversity/dragonfly-ireland-2019-2024/>

Beathra Uisceach

Cad iad na difríochtaí eatarthu?

An Bhéchuil

- Tá corp caol leocheileach¹ aici.
- Filleann sí na sciathán isteach lena corp² nuair a thuirlingíonn sí³.
- Tá an cruth céanna ar na sciathán tosaigh agus chuíil⁴.
- Ar mhullach a cinn a bhíonn na súile ach ní bhíonn siad buailte ar a chéile⁵.
- Níl sí chomh dionghbáilte⁶ céanna leis an tsnáthaid mhór agus í ag eitilt.

An bhéchuil, filleann sí na sciathán nuair a thuirlingíonn sí.

An tSnáthaid Mhór

- Tá corp láidir téagartha⁷ aici.
- Bíonn na sciathán leata amach aici⁸ nuair a thuirlingíonn sí.
- Níl an cruth céanna ar na sciathán chuíil agus na sciathán tosaigh.
- Ar mhullach a cinn a bhíonn na súile agus iad buailte ar a chéile.
- Bíonn sí an-dionghbáilte⁹ agus í ag eitilt.

An tsnáthaid mhór, bíonn na sciathán leata amach nuair a thurlingíonn sí.

Céimeanna na Beatha

Bíonn 3 chéim¹ ina saol ag an tsnáthaid mhór agus ag an mbéchuil araon²: ubh, larbha³ agus cuil fhásta⁴.

Nuir a bheirtear na huibheacha⁵, bíonn tréimhse de 2-5 seachtaine ann sula dtagann na larbhaí amach.

Nimfeach⁶ a thugtar ar an larbha. Maireann an chéim sin, an chéim larbhach, idir bliain amháin agus dhá bhliain. Uaireanta bíonn suas le 5 bliana ann. Is beag athrú a thagann ar na nimfeacha agus iad ag fás, ach cuireann siad a gráiceann diobh⁷ roinnt uaireanta le linn na tréimhse.

Sa tríú céim iompaíonn an nimfeach ina cuil fhásta. Bíonn siad leocheileach go maith⁸ ar feadh lá nó dhó agus is beag dath a bhíonn orthu. Ach ní fada go dtagann an dath fásta orthu, ag brath ar an speiceas atá ann, béchuil nó snáthaid mhór. Bíonn dathanna éagsúla ar an gceann fireann⁹ agus ar an gceann baineann¹⁰ chomh maith.

Nimfeach na snáthaidé móire

Uisce, ar fud an domhain agus ar fud na colainne!

Tá dhá thrian den phláinéad seo faoi uisce agus is san fharraige atá an chuid is mó den uisce sin. Mura mbeadh an t-uisce ann ní mhairfeadh rud ar bith beo ar an domhan. Níl aon dúil bheo¹ ar an saol seo nach bhfuil uisce ina corp – sna cealla², sna fiocháin³ agus sna baill bheatha⁴ go léir. Úsáideann an cholainn⁵ an t-uisce sin chun an teocht a rialú, chun ocsaigin a iompar timpeall na colainne agus chun fáil réidh le dé-ocsáid charbóin⁶ agus fuíollábhar⁷ eile.

Maidir le fear, ag brath ar a aois, ar a shláinte ghníearálta⁸ agus ar an mbia a itheann sé, uisce atá i 60% dá chorp. I gcás mná bíonn an céatadán sin⁹ beagán níos íse, tuairim is 55%.

Bíonn thart ar dhá thrian den uisce ag imshruthú timpeall na colainne mar fhuiil agus mar shreabháin eile¹⁰. An trian eile den uisce, coinnítear i gcealla na matán¹¹ agus na mball beatha eile é. Athraíonn na figiúirí sin de réir aois agus shláinte an duine¹², nuair is leanbh nuabhairthe¹³ atá i gceist, uisce is ea 93% den chorp. Ach dá mbeadh duine i bhfad rothrom, seans gur uisce a bheadh i 15% den chorp de bharr nach gcoinníonn an tsáill aon uisce¹⁴.

Bíonn uisce ag teastáil le haghaidh go leor de bhunfheidhmeanna na colainne¹⁵, mar shampla bia a dhíleá¹⁶, imshruthú na fola¹⁷ agus fuíollábhar a ghlanadh amach as an gcorás. Ídionn an cholainn uisce¹⁸ an t-am ar fad. Úsáidtear uisce chun allas, mún agus cac¹⁹ a dhéanamh mar shampla. Dá bharr sin, bíonn orainn go leor uisce a ól gach lá chun an t-uisce ar fad a úsáideann an cholainn a aischur²⁰.

Ní hamháin go bhfuil an t-uisce riachtanach²¹ do shláinte na colainne, ach tá sé riachtanach do shláinte an phláinéid chomh maith. Cabhraíonn an t-uisce chun an aeráid agus na córais aimsire a rialú²². Murach an t-uisce ní fhásfadhb bia ar bith ná ní bheadh ocsaigin ar bith againn le hanálú.

Mar sin, mura dtugaimid aire don fharraige agus an t-uisce ar fad a stóráiltear ann, cá bhfios cad a bheidh i ndán dúinn²³!

Mothúcháin a léiriú ar chartúin.

Má bhíonn tú ag iarraidh beocht¹ a chur i do chuid líníochtaí², b'fhéidir go gcabhróidh na dreacha³ seo thíos leat. Féach ort féin sa scáthán go bhfeicfidh tú cad a tharlaíonn do d'aghaidh nuair a chuireann tú na dreacha seo ort féin. Beidh sé níos fusa iad a tharraingt nuair a thuigeann tú conas mar a athraíonn d'aghaidh.

Áthas

Castar cúinní an bhéil, caipíní na súl⁴ agus na malaí SUAS. Bíonn na súile AR LEATHADH⁵.

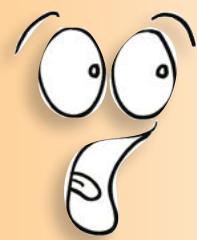
Brón

Castar cúinní an bhéil, caipíní na súl agus na malaí SÍOS.

Iontas

Bíonn an béal agus na súile AR LEATHADH. Bíonn an teanga le feiceáil. Castar na malaí SUAS.

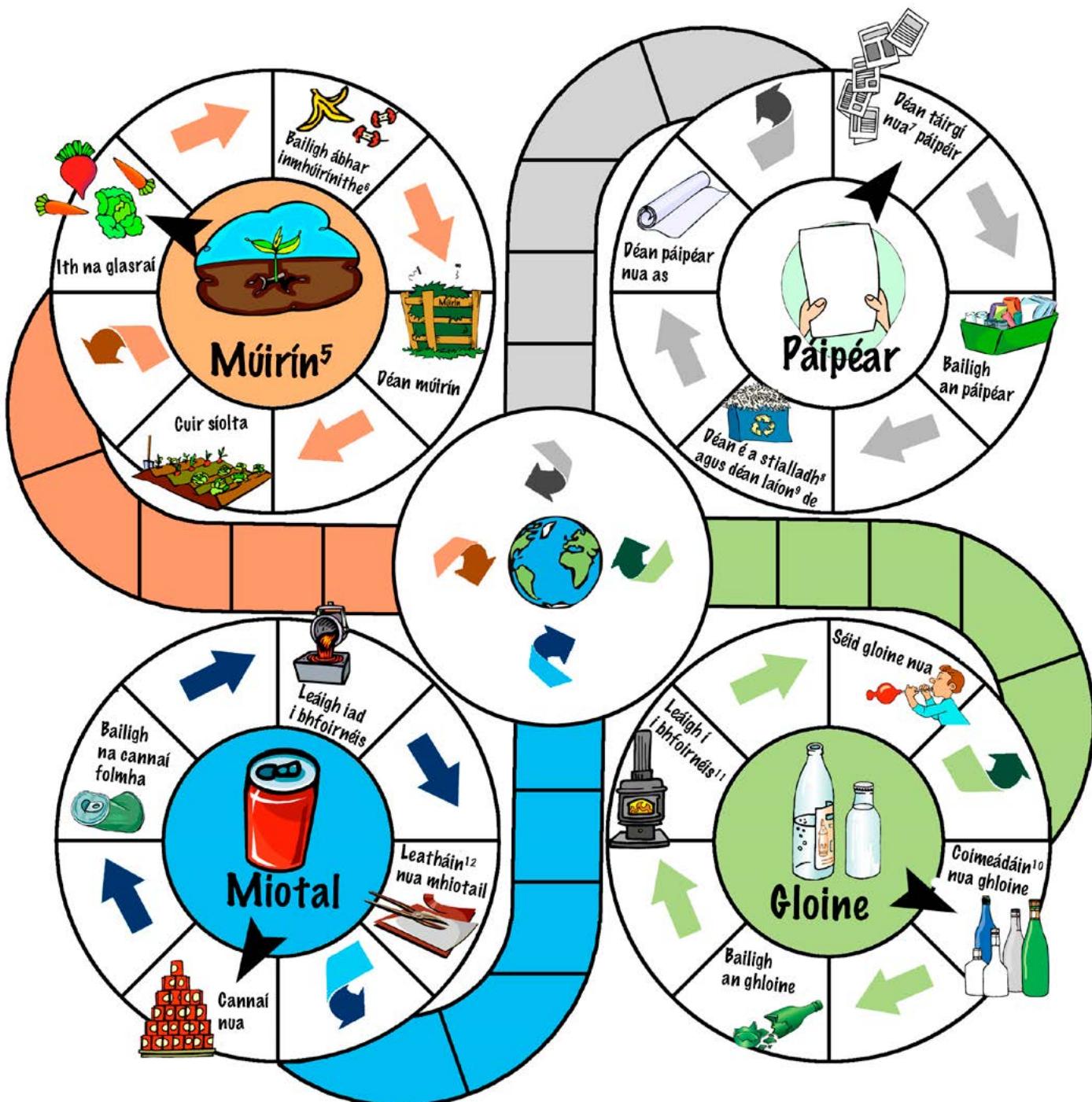
Fearg

Bíonn an béal AR LEATHADH (ach ní go taitneamhach!) agus na fiacula ar taispeáint. Castar na malaí síos sa lár, cosúil le sciatháin éin.

Curadh na hAthchúrsála

Is cluiche do 2-4 imreoir é seo. Beidh dísle¹ ag teastáil. Roghnaíonn gach imreoir ciorcal dó/di féin agus leagann sé/sí licín i lár an chiorcail sin. Caitheann gach imreoir an dísle ansin. Agus é/í ag leanúint treo na saighead² bogann sé/sí an licín an méid cuí cearnóg ar aghaidh. Nuair a chríochnaíonn imreoir ina c(h)iorcal féin, leanann sé/sí na treoracha go dtí an chéad chiorcal eile go dtí go mbíonn cuaird na gceithre chiorcal³ tugtha aige/aici. Bíonn an bua ag an gcéad imreoir a thagann ar ais go dtí an chruinneog⁴ i lár an chláir. Is é Curadh na hAthchúrsála é an t-imreoir sin.

Doras feasa fiafraí!

Conor Nelligan – Oifigeach Oidhreachta, Contae Chorcaí

Conor Nelligan is ainm dom. Is Oifigeach Oidhreachta mé le Comhairle Contae Chorcaí. Eagraím ócайдí comórtha¹ ar fud an chontae agus bím páirteach i gclár cultúrtha an rialtais², Éire Ildánach³. Is iontach an rud é a bheith ábalta an cultúr agus an oidhreacht a chur chun cinn⁴ san obair a dhéanaim gach lá.

<https://www.corkcoco.ie/ga/na-healaiona-oidhreacht/oidhreacht>

Cad é a spreagann tú i do chuid oibre?

Is iontach an contae é Corcaigh. Tá saibhreas staire⁵ ann agus cultúr bríomhar⁶. Bímis óg nó aosta⁷, bíonn muintir Chorcaí an-bhródúil as a gcontae féin, as an oidhreacht iontach atá ann agus as an nasc⁸ atá againn le chéile.

Cá n-oibríonn tú?

Oibrímse i Halla an Chontae⁹. Tá airde 67 m ann. Níl ach dhá fhoirgneamh eile sa tir níos airde ná é – an Elysian i gCathair Chorcaí (71 m) agus an Capital Dock i mBaile Átha Cliath (79 m). Eagras an-mhór is ea Comhairle Contae Chorcaí, tá 2,000 duine ag obair ann. Tá an t-ádh dearg orm¹⁰ go bhfuil go leor cairde ag obair liom. Tá grá againn uile do Chontae Chorcaí agus bímid i gcónaí ag iarraídh Corcaigh a chur chun cinn mar an contae is fearr in Éirinn.

Cad atá i gceist san obair seo?

An cultúr agus an oidhreacht an dá chúram is mó atá orm¹¹. Bímse ag plé le breis agus dhá chéad grúpa¹² ar fud an chontae. Bíonn réimse leathan de thionscadail agus d'imeachtaí éagsúla¹³ idir lámha againn. Eagraímid ócайдí cuimhneacháin¹⁴ chun eachtraí stáiriúla¹⁵ a chomóradh agus chun meas a léiriú ar na daoine a ghlac páirt iontu.

Cén oiliúint a fuair tú don obair seo?

Ó bhí mé i mo gharsún¹⁶ chuir mé suim in oidhreacht agus i gcultúr na hÉireann. Rinne mé staidéir sa choláiste ar an tireolaíocht, ar an tsocheolaíocht¹⁷, ar an bpleanáil¹⁸, ar an nGaeilge agus ar an éiceolaíocht allamhúigh¹⁹. Chaith mé roinnt blianta ag obair mar phleanálaí²⁰ ag plé le forbairt bailte agus ceantair tuaithe²¹. Táim ag obair mar Oifigeach Oidhreachta le hocht mbliana anuas. Obair thar a bheith suimiúil atá i gceist, is breá liom í. Tá na caisleáin, na ráthanna²² agus na coillte ar fad faoi mo chúramsa, chomh maith le cúrsáid béaloidis²³ agus Gaeltachtaí an chontae.

Cad a dhéanann tú gach lá?

Cuirimse mo chroí san obair²⁴ gach uile lá agus ní hionann aon dá lá acu²⁵! Buailimse le grúpaí pobail²⁶ ar fud an chontae agus tugaimid faoi thionscadail den scoth²⁷ le chéile. B'fhéidir go mbeadh leabhar faoi ghné ar leith den oidhreacht²⁷ i gceist, nó go mbeadh treoirínte le leagan amach²⁸ le haghaidh imeachtaí bliantúla náisiúnta – Seachtain na gCrann²⁹ nó Seachtain na hOidhreachta³⁰ b'fhéidir. Bím páirteach i gCruinníú na nÓg³¹ chomh maith, lá mór cultúrtha agus cruthaíochta³² do dhaoine óga.

Cén rud is fearr leat faoin obair?

Is mó an sásamh dom é³³ a bheith ag obair le daoine atá bródúil astu féin agus as a gceantar dúchais³⁴.

Cén chomhairle a chuirfeása ar dhuine óg atá ag smaoineamh ar an saol atá roimhe?

Bain taitneamh as an saol! Tá buanna againn uile³⁵ agus is féidir le gach duine a c(h)ion féin a dhéanamh³⁶. Ní bhíonn tú riamh ró-óg le smaoineamh ar an saol amach romhat.

An Súmaire Cladaigh

Ainm Eolaíochta: *Holothuroidea*

Is ainmhí é an súmaire cladaigh a mhaireann ar ghrinneall na farraige¹. Bíonn corp fada aige atá mar a bheadh ispín ann de ghnáth. Tá breis agus 1,000 speiceas díobh ar fud an domhain. Ag brath ar an speiceas atá i gceist bíonn siad chomh gear le 2.5 cm nó chomh fada le 1 mhéadar ar fad! Craiceann tiubh righin² a bhíonn ar an súmaire. Faoi mar a bhíonn ar an gcrosóig mhara³ tá béal, anas⁴ agus braiteoga⁵ air. Fásann féaság de bhraiteoga⁶ timpeall a bhéil a úsáideann sé chun bia a scagadh⁷ amach as an saíle⁸. Úsáideann an súmaire cladaigh braiteoga eile ar a dtugtar tiúbchosa⁹ agus é ag gabháil timpeall ar an ngrinneall. Tá greamán súcháin¹⁰ ar na braiteoga a chuidíonn leis greim a fháil ar rudaí. Téann neart creachadóirí¹¹ sa tóir ar an súmaire cladaigh – portáin¹², éisc agus turtair mhara¹³ ina measc, gan trácht ar dhaoine. Chun iad fén a chosaint sceitheann¹⁴ súmairí áirithe snáithíní greamaitheacha¹⁵ amach as an anas. Nuair a théann an creachadóir i bhfostú sna snáithíní¹⁶ sin bíonn seans ag an súmaire éalú leis chomh tapa agus is féidir.

Tréithe na Fine

Eicínideirmeach¹ is ea an súmaire cladaigh.

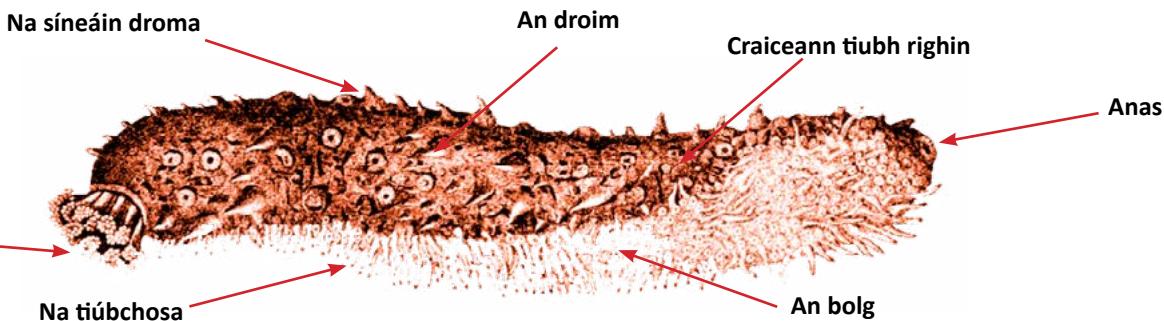
Baineann an chrosóig mhara² agus cuán mara³ leis an bhfine chéanna sin.

Ainmhithe iad eicínideirmigh a bhfuil spíonta⁴ ar a gcaiceann. Uaireanta bíonn na spíonta chomh bog agus chomh beag sin gur deacair iad a fheiceáil nó a aithint.

Bíonn cnámharlach inmheánach⁵ de phlátaí charbónait chailciám⁶ laistigh dá chorp ag eicínideirmigh. I gcás an tsúmaire cladaigh bíonn na plátaí sin beag bídeach, rud a fhágann go bhfuil a cholainn solúbtha⁷.

Cé nach furasta é a aithint ar an súmaire cladaigh, bíonn cúig (5) chuid, nó deighleog⁸, i gcorp gach eicínideirmigh. I bpócaí fada laistigh dá chorp atá na cúig dheighleog i gcás an tsúmaire cladaigh agus na horgáin bheatha⁹ leagtha amach sna pócáí fada sin.

Lón machnaimh!

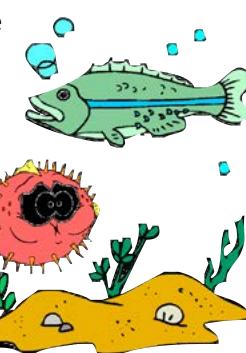
Bíonn dúil ar leith i¹ bhfeoil an tsúmaire cladaigh ag daoine in Oirthear agus in Oirdheisceart na hÁise. De ghnáth, triomaítear an fheoil² chun í a chaomhnú³, ach itear úr í uaireanta. Nuair a bhíonn an fheoil thirim le cócaráil fluchtar í chun í a ramhrú⁴ arís. Deirtear go bhfuil cothú iontach san fheoil⁵ sin, ach gur beag blas atá uirthi.

Tá an-tóir ar fheoil an tsúmaire agus bíonn daoine sásta airgead mór a ioc uirthi. Dá bharr sin, tá tumadóirí⁶ ann a théann i mbaol a mbáis⁷ chun na súmairí a sheilg. Tá an tóir chomh géar sin orthuanois go bhfuil líon na súmairí á ídiú. Ach má chuimhnímid gur glantóirí grinnill⁸ iad na súmairí, conas a ghlanfar an grinneall má dhíothaítear iad?

Cac an tsúmaire cladaigh

Déanann an súmaire cladaigh obair an-luachmhar san fharraige díreach mar a dhéanann péist talún¹ obair luachmhar san ithir². Gabhann sé timpeall agus itheann sé ábhar atá ag lobhadh³ ar ghrinneall na farraige. Tar éis dó an bia sin a dhíleá⁴ cacann sé amach go leor gainmhíni⁵ glana a shaibhríonn⁶ an grinneall do phlandaí mara.

An Cúcamar

Ainm Eolaíochta: *Cucumis Sativus*

Uisce is ea 95% den chúcamar. Samhláimid gur glasra é, ach is toradh atá ann i ndáiríre. Baineann sé leis an bhfine chéanna¹ ina bhfuil an scuais², an gurd³ agus an mealbhacán⁴.

Fásann féithleoga reatha⁵ amach ón bplanda, bíonn teannóga⁶ ar na féithleoga a dhéanann iad féin a thochras timpeall ar rudaí⁷. Cabhraíonn sé sin leis an bplanda dreapadh agus chun é féin a dhaingniú⁸.

Fásann bláth mór buí ar an bplanda. As an mbláth sin a fhásann an toradh, is é sin, an cúcamar. Bíonn duilleoga móra ar an bplanda, rud a thugann foscadh⁹ do na torthaí. Cruthispín a bhíonn ar an toradh. An cineál a cheannaímid sna siopaí de ghnáth, bíonn dath glas air agus é tuairim is 35 cm ar fad.

I dtéach gloine a fhástar cúcamaír sa tír seo agus is féinphailneoirí¹⁰ iad sin de ghnáth. I dtíortha níos faide ó dheas, áit a mbíonn an aimsir níos teo, fástar cúcamaír amuigh faoin aer. De ghnáth ní féinphailneoirí iad na cineálacha a fhástar taobh amuigh, mar sin bíonn siad ag brath ar bheacha agus ar fheithidi¹¹ eile chun iad a phailníú¹².

Is maith leis na cúcamaír talamh méith¹³, neart uisce agus is gá iad a chothú¹⁴ go rialta. Cuirtear na síolta móra idir lár mhí Feabhra agus lár mhí Mártá agus baintear na torthaí idir mí lúil agus mí Dheireadh Fómhair.

Bia úr éadrom

Itear na cúcamaír i sailéid agus i mbéilí éadroma eile. Is féidir iad a mheascadh le hiógart agus a ithe le curaí. Tá oideas ina chomhair sin¹ thíos. Déantar cúcamaír bheaga a phicilt² i bhfínéagar agus díoltar i bprócaí iad sna siopaí. Gircíni³ a thugtar orthu sin ach cornichons a thugtar orthu sa Fhraincis.

Oideas don seatnaí úr Raita

Na comhbáhair

- 250 ml/8 n-unsa leachtach¹ d'iógart
 - ½ cúcamaír, grátáilte nó miónghearrtha²
 - Dornán de dhuilleoga miónghearrtha miontais³
 - Gráinnín salainn
1. Cuir an cúcamar i dtaetuáille⁴ glan agus fáisc⁵ an tuisce ar fad amach as.
 2. Measc na comhbáhair uile le chéile agus dál mar dhipín⁶ le papadam⁷ agus le curaí.

Tá greim dheas úr bhia sa chúcamar agus tá sé lán le vitimín K

Cúcamaír áille

Deirtear go bhfuil mianach frith-athlastach¹ sna cúcamaír. Is minic a chuireann daoine slisní cúcamaír ar a síile chun cuma na turise a mhaolú agus brí a chur sa chraiceann arís.

Caisleán larla Dheasumhan

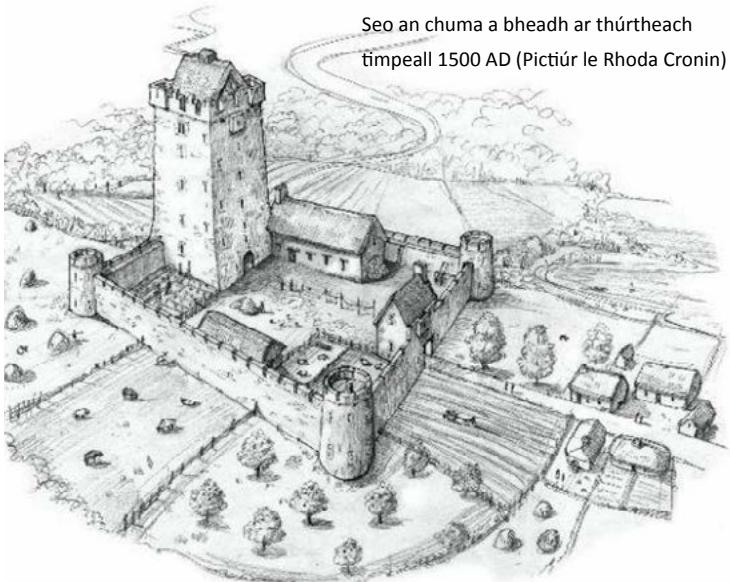
Is i gCionn tSáile¹ i gContae Chorcaí atá an túrtheach uirbeach², Caisleán larla Dheasumhan. Tá timpeall 40 túrtheach uirbeach fós ina seasamh i mbalite meánaoiseacha³ ar fud na tíre. Tithe cónaithe⁴ do cheannaithe saibhre⁵ an bhaile ba ea iad, nó tithe cathrach d'uaisle na tuaithe⁶. Uaireanta, bhaintí leas as bunurlár an túrhí mar shiopa nó mar thrádstóras⁷. I gcás mar sin, chónaíodh muintir an tí ar na hurláir thusa staignre.

Baile meánaoiseach i gContae Chorcaí is ea Cionn tSáile. Cuan mór tráchtála⁸ a bhí ann ón 13ú céad ar aghaidh. Faoin 15ú céad, bhí sé faoi cheannas⁹ ag na tiarnaí Normannacha ba chumhactaí in Éirinn¹⁰ – na Gearaltaigh, larlaí Dheasumhan¹¹.

Seasann an caisleán ar ardán¹² os cionn lár an bhaile stairiúil seo. Bhí muintir an chaisleán ábalta féachaint amach ar pháirc an aonaigh¹³ – lárionad gnó an bhaile.

Thóig larla Dheasumhan an caisleán mar theach custaim thart ar an mbliain 1500. Roimh Chath Chionn tSáile¹⁴ ghabh na Spáinnigh an baile¹⁵ agus baineadh úsáid as an gcaisleán mar armlann¹⁶ chun gunnáí agus púdar a stóráil. Níor mhair réim na Spáinneach¹⁷ i gCionn tSáile ach 100 lá, go dtí gur briseadh orthu sa chath in 1601. Ar feadh na mblianta fada ina dhiaidh sin, baineadh feidhm as an gcaisleán mar phríosún go dtí lár an 19ú céad.

Rinneadh athchóiriú ionlán ar Chaisleán larla Dheasumhan le blianta beaga anuas. Bíonn an-tóir ag na turasóirí air mar go dtugann sé an-léargas¹⁸ dóibh ar stair an bhaile.

An saol in Éirinn sa Mheánaois

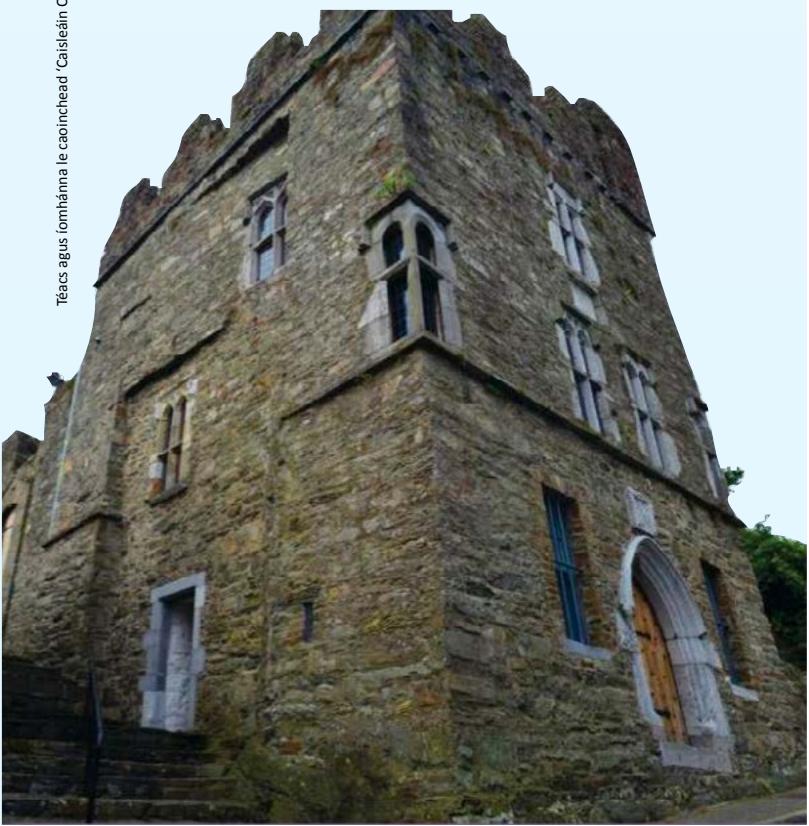
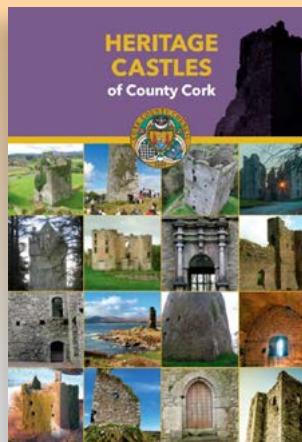
Ba chuid thábhachtach den saol sa mheánaois é an caisleán. Mura dtuigimid tábhacht an chaisleáin, ní bheidh tuiscint ionlán againn ar an tréimhse sin i stair na hÉireann. Ní raibh caisleán ach ag an mbeagán ba shaibhre¹ agus ba chumhactaí sa tir, dar ndóigh.

Mar sin féin, bhí tionchar an-mhór ag na chaisleáin agus na daoine a chónaigh iontu ar shaol na ngnáthdhaoine, faoi mar a bhíonn ag an Rialtas orainne inniu. Bhí an caisleán lárnach i ngach gné de riaradh agus de rialú na tíre²: an pharlaimint agus an rialtas³, na cúirteanna agus na príosúin, an reachtaíocht agus na dlíthe⁴. Bhí an chumhacht sin ar fad ag uaisle an chaisleáin agus gan an vóta féin ag an ngnáthdhuiine.

Caisleán Oidhreachta Chontae Chorcaí

Ar leathanach 7 insíonn Conor Nelligan dúinn faoina chuid oibre le hAonad Oidhreachta Chomhairle Contae Chorcaí¹. Is é an tAonad Oidhreachta a d'fhoilsigh an leabhar *Heritage Castles of County Cork*. Tugann an leabhar léargas² ar na caisleáin, na túrthithe³ agus na tithe daingnithe⁴ sa chontae. Tá neart díobh fós ina seasamh go huaibhreach⁵ inniu. Tá go leor eolais sa leabhar faoi na caisleáin féin agus faoi shloinnte na dteaghlaigh a bhain leo. Tá cur síos iontach ann ar an saol i gCorcaigh sna meánaoiseanna, an saol laistigh de na caisleáin agus lasmuigh díobh. Is féidir an leabhar a cheannach i siopaí leabhar ar fud na tíre, nó é a íoslódáil saor in aisce ag:

<https://www.corkcoco.ie/ga/arts-heritage/foilseachain-doicimeid-agus-naisc> (<https://www.corkcoco.ie/en/arts-heritage/publications-documents-links>)

Scáthphuipéid

Is furasta an amharclann puipéad¹ seo a dhéanamh le rudaí a bheadh agat timpeall an tí.

Is féidir scáthbhosca² a dhéanamh as bosca cairtchláir³ agus is féidir na teimpléid d'ainmhithe mara⁴ ar leathanach 16 a phriontáil agus a ghearradh amach. D'fhéadfá scéal a chumadh fúthu sin. Ach b'fhéidir gurbh fhéarr leat⁵ teimpléid d'ainmhithe eile a tharraingt tú féin agus scéal a chumadh fúthu sin.

Teastóidh:

- An teimpléad de na hainmhithe (Ich 16)
- Siosúr
- Cairtchlár
- Cipíní líreacáin⁶
- Téip
- Bosca mór cairtchláir
- Leathanach bán A4
- Lampa nó tóirse

Priontáil an teimpléad de na hainmhithe mara ar leathanach 16. Mura bhfuil printéir agat d'fhéadfá iad a rianú⁷ agus a dhathú.

Gearr amach na hainmhithe go cúramach.

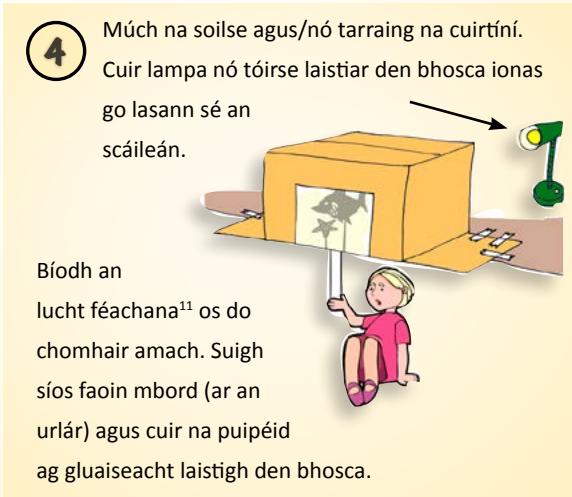
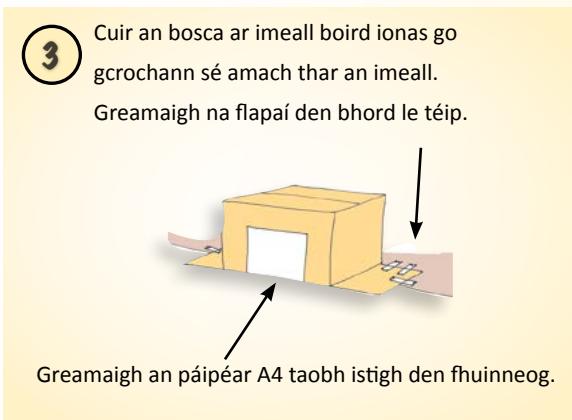
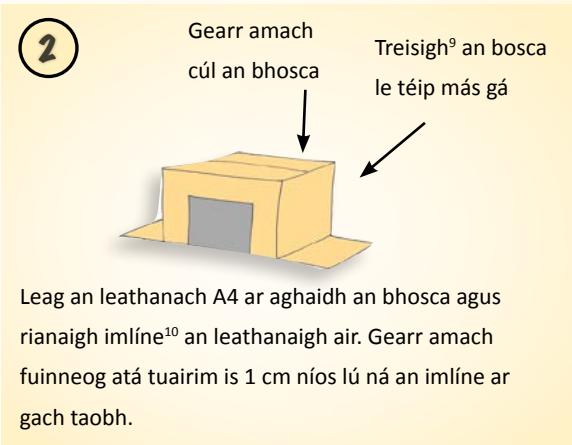
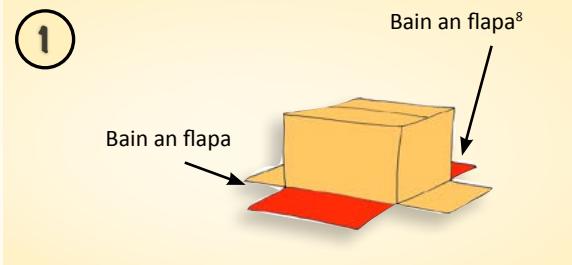

Greamaigh 3 chipín líreacáin le chéile le téip chun cipín fada amháin a dhéanamh.

Greamaigh ceann de na cipíní fada atá déanta agat le gach ceann de na puipéid a ghearr tú amach. Bí cinnte é a ghreadamú ar chúl an phuipéid agus ní ar a aghaidh.

Conas an Scáthbhosca a Dhéanamh

Sa tóir ar mhíolta móra!

I mí Mheán Fómhair 2018 chuir An Grúpa Éireannach maidir le Míolta Móra agus Deilfeanna¹ túis le tionscadal nua taighde².

WhaleTrack Ireland an t-ainm a bhí ar an tionscadal.

Tionscadal bliana a bhí ann agus an sprioc a bhí acu³ ná níos mó a fhoghlaim faoi mhíolta móra bailíneacha⁴ a fheictear san fharraige timpeall na hÉireann.

Ní bhíonn fiaca ag míolta móra bailíneacha. Tá plátaí nó guairí fada bailín⁵ ina mbéal acu a fheidhmíonn mar a bheadh criathar⁶ ann. Tá ceiritin⁷ i mbailín faoi mar atá i do chuid gruaige, nó i do chuid ingne⁸. Agus míol mór bailíneach ag snámh osclaíonn sé a bhéal chun é a líonadh le síle⁹. Ansín brúnn sé an síle amach as a bhéal arís trí na plátaí bailín agus fágtaí planctón¹⁰, crill¹¹ agus éisc bheaga istigh ina bhéal.

Is míolta móra bailíneacha iad an míol mór gorm¹², an míol mór eiteach¹³, an míol mór dronnach¹⁴, an míol mór glas¹⁵, an droimeiteach beag¹⁶, an míol mór ceann bogha¹⁷ agus an ceartmhíol mór¹⁸.

Bhí a fhios ag an nGrúpa Éireannach maidir le Míolta Móra agus Deilfeanna go mbíonn míolta móra bailíneacha le feiceáil in uiscí na hÉireann le fada. Ach ba é sprioc an tionscadail ná níos mó a fháil amach mar gheall ar a mbíonn ar siúl acu anseo¹⁹, cad as a dtagann siad agus cá mbíonn a dtriall²⁰ nuair a fhágann siad uiscí na hÉireann.

Chomh maith lena gcuid taighde féin a dhéanamh, d'iarr an grúpa ar an bpobal iad a chur ar an eolas mar gheall ar mhíol mór ar bith a d'fheicfi san fharraige timpeall na hÉireann.

Is féidir níos mó a léamh faoin tionscadal anseo: <https://iwdg.ie/whale-track-ireland/?lang=ga>

Agus is féidir féachaint ar fhíséán iontach a glacadh de mhíolta móra dronnacha amach ó chósta Chorcaí anseo: <https://vimeo.com/355513615>

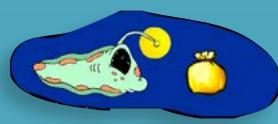
Iontais agus uafás i nduibheagán na farraige!

Is beag eagrán de *Líon an Dúlra* nach mbíonn tagairt éigin¹ ann don bhruscar plaistigh² san fharraige. Ach tá cúis mhaith leis sin, mar is cosúil nach bhfuil log ar bith³ san fharraige, dá iargúltá⁴ nó dá dhoimhne féin⁵ é atá slán ó smál an phlaistigh⁶.

Is é An Trinse Máirianach⁷ san Aigéan Ciúin⁸ an duibheagán farraige is doimhne⁹ ar domhan, 10,994 m ar doimhneacht atá sé¹⁰. Tá sé sin chomh domhain sin dá gcuirfeá Sliabh Everest i mbun an trinse go mbeadh an mullach fós breis agus 2000 m faoi dhromchla na farraige¹¹!

I mí Aibreáin 2019 thum an taiscéalaí mara¹² Victor Vescovo agus a chriú síos go dtí bun an trinse i bhfomhuireán¹³ ar a dtugtar tumadóir¹⁴. Chaith siad ceithre (4) uair an chloig ann ag iniúchadh an ghrinnill¹⁵ agus ag glacadh samplaí. Chonaic siad neart beathra¹⁶ ann agus tháinig siad ar cheithre (4) speiceas nua crústach¹⁷ ar a dtugtar amfapóid¹⁸. Ach tháinig siad ar rud eile a chuir laghmisneach orthu¹⁹, mála plaistigh²⁰ agus cumhdaigh mhilseáin²¹.

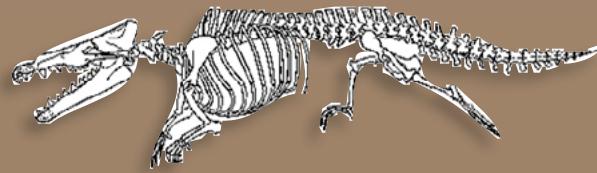
Má bhí fianaise riamh ag teastáil gur gá laghdú a dhéanamh ar an méid plaistigh a chaithimid amach d'aimsigh Vescovo í 11 km síos ag bun na farraige!

Míol mór talún?

Pailé-oínteolaí¹ a thugtar ar dhuine a dhéanann taighde ar chnámha atá an-sean go deo, nó iontaisí² mar a thugtar orthu. Bhí foireann pailé-oínteolaithe ag obair i bPeiriú nuair a tháinig siad ar chnámha a bhain le míol mór. Tá na cnámha 43 milliún bliain d'aois. Ceithre (4) mhéadar ar fad a bhí corp an mhíl mhór agus bhí eireaball láidir air. Ach chomh maith leis sin, bhí ceithre chos faoi a bhí láidir go leor chun meáchan a choirp³ a iompar. Tá na pailé-oínteolaithe den tuairim go raibh an míol mór ábalta snámh san fharraige agus siúl ar an talamh chomh maith.

Thángthas ar iontaisí de mhíolta móra a raibh ceithre chos acu cheana. Ach seo an chéad uair a thángthas ar cheann chomh mór sin taobh amuigh den India nó den Phacastáin. Creidtear gur tháinig na míolta móra chun cinn⁴ ar dtús san Áise Theas timpeall 50 milliún bliain ó shin.

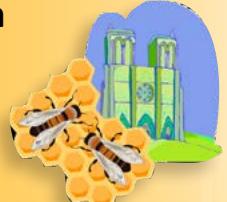

Míorúilt na mbeach i Notre Dame

Ba mhór an tubaiste¹ é nuair a scrios dóiteán² cuid mhaith d'Ardeaglais Notre Dame³ i bPáras in Aibreán 2019. Ar ámharaí an tsaoil⁴ tháinig cuid mhaith den fhoirgneamh féin agus de na saothair ealaíne⁴ a bhí taobh istigh slán ón tubaiste.

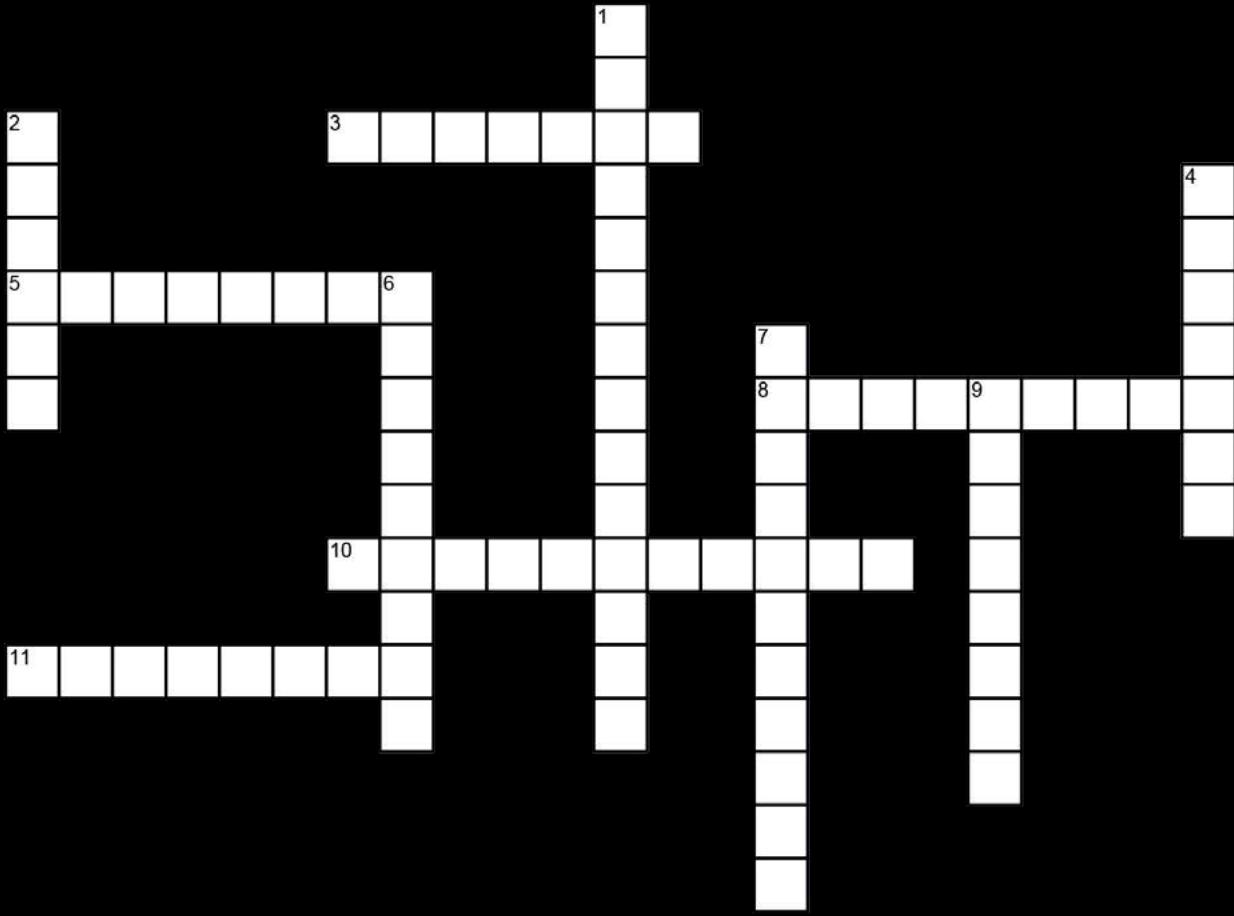
Cuireadh coirceoga beach⁵ ar dhíon na hArdeaglaise sa bhliain 2013 chun cur le líon na mbeach sa chathair. Bhí iontas ar go leor nuair a chuala siad gur tháinig beacha agus na coirceoga slán ón tine.

Úsáideann beachair⁶ deatach chun na beacha a shuaimhniú⁷ nuair a chruinníonn siad an mhil. Measann beachaire Notre Dame go raibh na beacha ar meisce ag toit agus teas⁸ na tine agus gur thit siad ina gcodladh cé go raibh tine uafásach díreach in aice leo.

C
R
O
R
S
F
H
O
C
A
L

CROSFHOCAL

Trasna

3. Mar theach _____ a tógadh Caisleán larla Dheasmhumhan
5. Ainmhithe den chineál seo a aimsíodh ag bun an Trinse Mháirianaigh
8. Orthu seo a ghabhann súmaire cladaigh timpeall ar an ngrinneall
10. Is oifigeach _____ é Conor Nelligan
11. Béchuil sula n-iompaíonn sí ina cuil

Síos

1. Planda nach mbíonn aon ghá aige le beacha
2. An rud nach é an cúcamar
4. Más snáthaid mhór thú baineann tú leis an bhfine seo
6. An cineál bradáin a úsáidtear san oideas ar leathanach 2, nó na beacha i Notre Dame b'fhéidir
7. Seanábhar caite a phróiseáil chun gur féidir é a úsáid arís
9. Tá sé i do chuid gruaige agus do chuid ingne agus tá sé i mbailín na míolta móra chomh maith

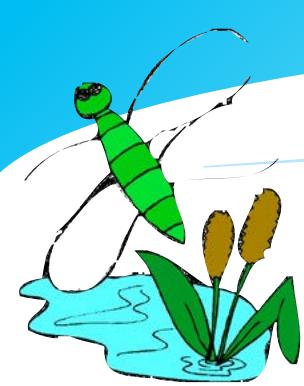
Cum Fortheideal

Bíodh spraoi agat féin agus ag do chairde. Cum fortheideal a d'oirfeadh don phictiúr seo de tharantúla gaineamhlaigh iartharaigh¹ in Tucson, Arizona, SAM.

Cé na 5 Dhifríocht?

Aimsigh na focail thíos sa Chuardach Focal seo.

Tá siad uile le fáil san eagrán seo de *Líon an Dúlra*.

BEACHA
CÚCAMAR
BÉCHUIL
SNÁTHAID MHÓR

NOTRE DAME
PLAISTEACH
IONTAISE
BAILÍN

COIRCEOOG
SÚMAIRE CLADAIGH
DROIMEITEACH
TÚRTHEACH

FÉITHLEOG
OIDHREACHT
DUIBHEAGÁN
NIMFEACH

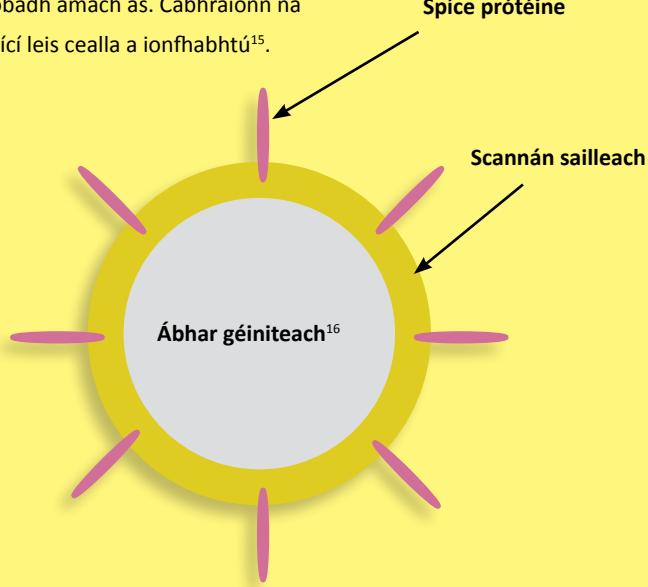
Cén fáth a bhfuil sé tábhachtach gallúnach a úsáid?

Tá uisce go maith chun gnáthshalachar¹ a ghlacadh de do lámha, ach ní leor uisce amháin chun baictéir² agus víris³ a mharú. Beag bídeach a bhíonn móilíní baictéir agus víris⁴. Ní hamháin sin, ach bíonn mar a bheadh scannán greamaitheach sailleach⁵ orthu. Cosnaíonn⁶ an scannán sin iad agus cabhraíonn sé leo greamú sna scoilteanna agus sna roic⁷ ar fad i do chraiceann.

Nuair a níonn tú do lámha le gallúnach briseann na móilíní gallúnaí⁸ an scannán sailleach suas agus ansin maraíonn sé na cealla taobh istigh⁹. Nuair a chuimíonn tú do lámha le chéile leis an ngallúnach chun cúr maith a dhéanamh ceaptar na cáithníni¹⁰ sin ar fad de na baictéir agus de na víris sna boilgeoga gallúnaí¹¹. Míclí¹² a thugtar ar na boilgeoga beaga sin. Scuabtar chun siúil iad san uisce nuair a shruthlaíonn tú do lámha¹³ san uisce.

An Coróinvíreas

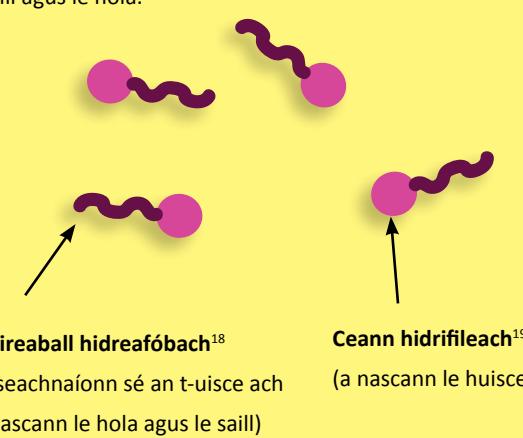
Tá scannán sailleach timpeall ar an víreas agus spící protéine¹⁴ ag gobadh amach as. Cabhraíonn na spící leis cealla a ionfhabhtú¹⁵.

1

Móilíní Gallúnaí

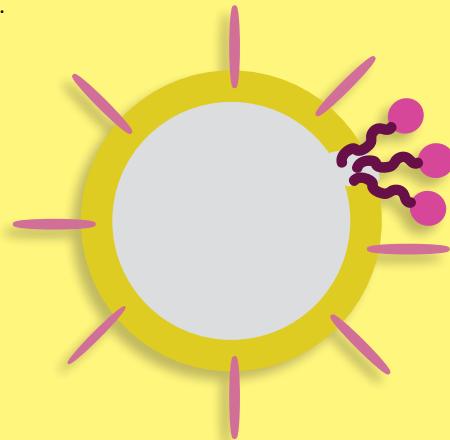
Nascann¹⁷ ceann an mhóilín leis an uisce. Seachnaíonn an t-eireaball uisce ach nascann sé le saill agus le hola.

2

Scriosann gallúnach an víreas

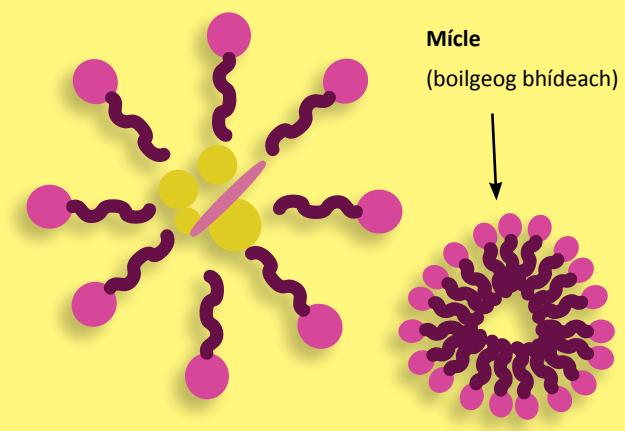
Ionsánn eireabaill na móilíní gallúnaí iad féin²⁰ isteach sa scannán sailleach agus briseann siad suas é.

3

Ceapann an ghallúnach salachar

Ceapann an ghallúnach na cáithníni²¹ den víreas i mboilgeoga beaga ar a dtugtar míclí²².

4

Teimpléid do na Scáthphuipéid

Lch 2

Sa Sciobairín atá mo chroí = *My heart is in Skibbereen*

1. an baile is gaire = *the closest town*
2. baile gnóthach margaidh = *a busy market town*
3. abhainn na hAighlinne = *the river Ilen*
4. sa tseanaimsir = *in the olden days*
5. béal na hAighlinne = *the mouth of the Ilen*
6. faoin mbaile = *around the town*
7. ag triall (ar x) = *going/heading to (x)*
8. coinne dochtúra = *a doctor's appointment*
9. mar a dhéanadh a sinsir rompu = *as their ancestors used to do*
10. Ionad Oidhreachta an Sciobairín = *Skibbereen Heritage Centre*
11. Aonad Oidhreachta Chomhairle Contae Chorcaí = *Cork County Council Heritage Centre*
12. i gcomhar le = *in partnership with*
13. maisitheoir léarscáileanna = *a map illustrator*
14. Droichead na Bandan = *Bandon*
15. Beanntraí = *Bantry*
16. Blarney = *An Blarna*
17. Baile Chaisleáin Bhéarra = *Castletownbere*
18. An Ráth = *Charleville*
19. Cloich na Coillte = *Clonakilty*
20. Dún Mánmhaí = *Dunmanway*
21. Cionn tSáile = *Kinsale*
22. Baile Mhistéala = *Mitchelstown*
23. An Scoil = *Schull*

Bradán Deataithe agus Uibheacha Bogbhruite ar Bhéigil = *Smoked Salmon and Soft-boiled Eggs on Bagels*

1. spúnóg bhoird = *a tablespoon*
2. piobar dubh úrmheilte = *freshly-ground black pepper*
3. siobhas úr mionghearrtha = *finely-chopped fresh chives*
4. déan iad a bhruith = *boil them*
5. uisce oighrithe = *iced water*
6. (fág) i leataobh = *(leave) aside*
7. an bhlaosc = *the shell*
8. an gríoscán = *the grill*
9. ar theocht ard = *at a high temperature*
10. lig dó téamh suas = *allow it to heat up*
11. ar ghreille an ghríoscáin = *on the grill rack*
12. ar phlátaí teo = *on hot plates*

Lch 2 ar lean

13. slisní den bhradán deataithe = *slices of smoked salmon*
14. leathspúnóg bhoird de = *a half table spoon of*

Lch 3

An tSnáthaid Mhór agus an Bhéchuil = *The Dragonfly and the Damsel Fly*

1. tá gaol gairid idir (x agus y) = *(x and y) are closely related*
2. an dá fheithid = *the two insects*
3. fine = *family*
4. feithidí uisceacha = *aquatic insects*
5. ag brath ar cén chéim dá saol ina mbeidís = *depending on what stage of their lives they are at*
6. corp fada seang = *long slender bodies*
7. sciatháin thrédhearcacha = *transparent wings*
8. dála gach feithide eile = *like all other insects*
9. lúfar mear = *agile and quick*
10. creachadóirí = *predators*

An tSnáthaid Mhór in Éirinn 2019-2024 = *The Dragonfly in Ireland 2019-2024*

1. tionscadal nua suibhéireachta = *a new survey project*
2. An tlonad Náisiúnta le Sonrai Bithéagsúlachta in Éirinn = *The National Biodiversity Data Centre*
3. Láirionad Tuairisceoireachta Shonrai na Timpeallachta = *Centre for Environmental Data and Recording*
4. taifead a chonneáil = *to keep a record*
5. mar aon leis = *as well as*
6. (x a úsáid) mar shlat tomhais = *(to use x) as a yardstick*
7. cállocht an uisce = *the water quality*
8. tionchar an athraithe aeráide = *the effect of climate change*
9. (x) a mheas = *to measure (x)*
10. neamhthruaillithe = *unpolluted*
11. truaillithe = *polluted*
12. is léiriú é ar ghlaineacht an uisce = *it shows how clean the water is*

Cad iad na difríochtaí eatarthu? = *What are the differences between them?*

1. leocheileach = *delicate*

Lch 3 ar lean

2. filleann sí na sciatháin isteach lena corp = *it folds its wings in beside its body*
3. nuair a thuirlíngíonn sí = *when it lands*
4. sciatháin tosaigh agus chúil = *front and back wings*
5. buailte ar a chéile = *touching*
6. dionghálte = *assured/steadfast*
7. téagartha = *strong*
8. leata amach = *spread out*
9. an-dionghálte = *very strong/assured*

Céimeanna na Beatha = *The Stages of Life*

1. 3 chéim = *3 stages*
2. araon = *each/both*
3. larbha = *larva*
4. cuil fhásá = *an adult fly*
5. nuair a bheirtear na huibheacha = *when the eggs are laid*
6. nimfeach = *nymph*
7. cuireann said a gcraiceann diobh = *they shed their skin*
8. leocheileach go maith = *quite delicate*
9. an ceann fireann = *the male (one)*
10. an ceann baineann = *the female (one)*

Lch 4 ar lean

13. leanbh nuabheirthe = *a newly born child*
14. de bharr nach gcoinníonn an tsáill uisce ar bith = *because fat does not retain any water*
15. bunfheidhmeanna na colainne = *basic bodily functions*
16. bia a dhileá = *the digestion of food*
17. imshruthú na fola = *blood circulation*
18. ídionn an cholainn uisce = *the body consumes water*
19. mún agus cac = *urine and excrement*
20. a aischur = *to replace*
21. riachtanach = *vital*
22. an aeráid agus córais aimsire a rialú = *to regulate the climate and weather systems*
23. cá bhfios cad a bheidh i ndán dúinn = *who knows what is in store for us*

Mothúcháin a léiriú ar chartúin = *Showing emotions on cartoons*

1. beocht = *life*
2. línochtaí = *drawings*
3. dreacha = *expressions*
4. caipíní na súl = *the eyelids*
5. ar leathadh = *wide open*
6. na malaí = *the eyebrows*

Lch 4

Uisce ar fud an domhain agus ar fud na colainne = *Water, all over the world and all over your body*

1. aon dúil bheo = *no/any living thing*
2. sna cealla = *in the cells*
3. sna fíocháin = *in the tissues*
4. sna baill bheatha = *in the vital organs*
5. an cholainn = *the body*
6. dé-ocsáid charbóin = *carbon di-oxide*
7. fuíollábhar = *waste material*
8. sláinte ghinearálta = *general health*
9. an céatadán sin = *that percentage*
10. mar fhuil agus mar shreabháin eile = *as blood and other fluids*
11. i gcealla na matán = *in muscle cells*
12. de réir aois agus shláinte an duine = *according to the age and health of the person*

Lch 5

Curadh na hAthchúrsála = *The Recycling Champion*

1. dísle = *dice*
2. ag leanúint treo na saighead = *following the direction of the arrows*
3. cuaird na gceithre chiorcal = *the circuit of the four circles*
4. an chruinneog = *the globe*
5. múirín = *compost*
6. ábhar inmhúirínithe = *compostable material*
7. táirgí nua = *new products*
8. déan é a stíalladh = *shred it*
9. laíon = *pulp*
10. coimeádáin = *containers*
11. i bhfoirnéis = *in a furnace*
12. leatháin = *sheets*

Lch 6

Doras Feasa Fiafraí = *A Question is the Door to Knowledge*

Lch 7 ar lean

30. Seachtain na hOidhreachta = *Heritage Week*
31. Cruinníú na nÓg = *The Youth Gathering*
32. lá mór cultúrtha agus cruthaíochta = *a day of culture and creativity*
33. is mó an sásamh dom é = *it is a great source of satisfaction for me*
34. a gceantar dúchais = *their native area*
35. tá buanna againn uile = *We all have our strengths*
36. a c(h)ion féin a dhéanamh = *to play their own part*

Lch 7

Conor Nelligan - Oifigeach Oidhreachta, Contae Chorcaí = *Conor Nelligan, Heritage Officer, County Cork*

1. ócáidí comórtha = *commemorative events*
2. clár cultúrtha an rialtais = *government cultural programme*
3. Éire Ildánach = *Versatile Ireland*
4. a chur chun cinn = *to promote*
5. saibhreas staire = *a richness of history*
6. cultúr bríomhar = *lively culture*
7. bímis óg nó aosta = *it doesn't matter if we're young or old*
8. nasc = *connection*
9. Halla an Chontae = *County Hall*
10. tá an t-ádh dearg orm = *I'm very lucky*
11. an dá chóram is mó atá orm = *the two biggest responsibilities I have*
12. breis agus dhá chéad grúpa = *more than two hundred groups*
13. réimse leathan de thionscadail agus d'imeachtaí éagsúla = *a wide range of projects and events*
14. ócáidí cuimhneacháin = *commemorative events*
15. eachtraí stairiúla = *historic events*
16. ó bhí mé i mo gharsún = *since I was a boy*
17. an tsocheolaíocht = *sociology*
18. pleánáil = *planning*
19. éiceolaíocht allamuigh = *field ecology*
20. mar phleanálaí = *as a planner*
21. ceantair tuaithe = *rural areas*
22. na ráthanna = *the ringforts*
23. cúrsai béaloidis = *folklore*
24. cuirimse mo chroí san obair = *I give my job my all*
25. ní hionann aon dá lá = *no two days are the same*
26. grúpaí pobail = *community groups*
27. tugaimid faoi thionscadail den scoth = *we undertake excellent projects*
28. teoirlínte le leagan amach = *guidelines to be laid out*
29. Seachtain na gCrann = *Tree Week*

Lch 8

An Súmaire Cladaigh = *The Sea Cucumber*

1. ar ghrinneall na farraige = *at the bottom of the ocean*
2. craiceann tiubh righin = *a thick leathery skin*
3. crosóg mhara = *starfish*
4. anas = *anus*
5. braiteoga = *tentacles*
6. féaság de bhraiteoga = *a beard of tentacles*
7. bia a scagadh = *to filter food*
8. sáile = *seawater*
9. tiúbchosa = *tube feet*
10. greamáin súcháin = *sucker-pads*
11. creachadóirí = *predators*
12. portáin = *crabs*
13. turtair mhara = *sea turtles*
14. sceitheann siad (x) = *they discharge/release (x)*
15. snáithíní greamaitheacha = *sticky threads*
16. téann creachadóirí i bhfostú sna snáithíní = *predators get stuck in the threads*

Tréithe na Fine = *Family Characteristics*

1. eicínideirmeach = *echinoderm*
2. an chrosóg mhara = *starfish*
3. an cuán mara = *sea urchin*
4. spíonta = *spines*
5. cnámharlach inmhéánach = *internal skeleton*
6. plataí carbónait chailciam = *calcium carbonate plates*
7. solúbtha = *flexible*
8. deighleog = *segment*
9. na horgáin bheatha = *the internal organs*

Lch 8 ar lean

Lón machnaimh = Food for thought

1. bíonn dúil ar leith ag daoine i = people really like
2. triomaítéar an fheoil = the meat is dried
3. chun í a chaomhnú = to preserve it
4. chun í a ramhrú = to rehydrate it
5. tá cothú iontach san fheoil = the meat is very nutritious
6. tumadóirí = divers
7. a théann i mbaol a mbáis = who risk their lives
8. glantóirí grinnill = seabed cleaners

Cac an tSúmaire Cladaigh = Sea Cucumber Poo

1. péist talún = an earthworm
2. ithir = soil
3. ag lobhadh = rotting
4. tar éis dó an bia sin a dhileá = after digesting that food
5. gainmhíní = sandy beeds
6. a shaibhríonn = that enriches

Lch 9 ar lean

Oideas don seatnaí úr raita = A recipe for the fresh chutney raita

1. 8 n-unsa leachtach = 8 fluid onces
2. miónghearrtha = finely chopped
3. duilleoga miónghearrtha mintais = finely chopped mint leaves
4. taetuáille = tea towel
5. fáisc = squeeze
6. mar dhipín = as a dip
7. papadam = poppadum

Cúcamair áille = Beautiful cucumbers

1. mianach frith-athlastach = anti-inflammatory properties

Lch 10

Caisleán larla Dheasúman = Desmond Castle

1. i gCionn tSáile = in Kinsale
2. túrtheach uirbeach = an urban towerhouse
3. bailte méanaoiseacha = mediaeval towns
4. tithe conáithe = residential houses
5. ceannaithe saibhre = wealthy merchants
6. uaisle na tuaithe = the rural gentry
7. trádstóras = a warehouse
8. cuan mór tráchtála = a large trading port
9. faoi cheannas ag (x) = under the control of (x)
10. na tiarnaí Normannacha ba chumhachtaí in Éirinn = the most powerful Norman lords in Ireland
11. na Gearaltaigh, larláí Dheasúman = the Fitzgeralds, Earls of Munster
12. ardán = raised ground
13. páirc an aonaigh = the marketplace
14. Cath Chionn tSáile = The Battle of Kinsale
15. ghabh na Spáinnigh an baile = the Spanish captured the town
16. armlann = an armoury
17. réim na Spáinneach = Spanish control
18. an-léargas = a great insight

An Saol in Éirinn sa Mhéanaois = Life in Medieval Ireland

1. an beagán ba shaibhre = the wealthiest minority
2. riadaradh agus rialú na tíre = the running and the ruling of the country
3. an pharlaimint agus an rialtas = parliament and government
4. an reachtaíocht agus na dlíthe = legislation and laws

Lch 9

An Cúcumar = The Cucumber

1. baineann sé leis an bhfine chéanna = it belongs to the same family
2. an scuais = the squash
3. an gurd = the gourd
4. an mealbhacán = the melon
5. féithleoga reatha = creeping vines
6. teannóga = tendrils
7. a thochras timpeall = to wind itself around
8. a dhaingniú = to support itself
9. foscadh = shelter
10. féinphailneoirí = self-pollinators
11. feithidí = insects
12. a phailniú = to pollinate
13. talamh méith = fertile ground
14. a chothú = to nurture

Bia úr éadrom = Light refreshing food

1. ina chomhair sin = for it
2. a phicilt = to pickle
3. gircíní = gherkins

Lch 10 ar lean

Caisleán Oidhreachta Chontae Chorcaí = *County Cork Heritage Castles*

1. Aonad Oidhreachta Chomhairle Contae Chorcaí = *Cork County Council Heritage*
2. léargas = *insight*
3. túrthithe = *towerhouses*
4. tithe daingnithe = *fortified houses*
5. go huaibhreach = *proudly*

Lch 11

Scáthphuipéid = *Shadow puppets*

1. amharclann puipéad = *puppet theatre*
2. scáthbhosca = *shadowbox*
3. bosca cairtchláir = *a cardboard box*
4. ainmhithe mara = *sea animals*
5. b'fhéidir gurbh fhearr leat = *maybe you'd prefer*
6. cipíní líreacáin = *lollipop sticks*
7. d'fhéadfá iad a rianú = *you could trace them*
8. bain an flapa = *take off the flap*
9. treisigh = *strengthen*
10. rianaigh an imlíne = *trace the outline*
11. an lucht féachana = *the audience*

Lch 12 ar lean

16. an droimeiteach beag = *the minkie whale*
 17. an míol móir ceann bogha = *the bowhead whale*
 18. an ceartmhíol móir = *the right whale*
 19. a mbíonn ar siúl acu = *what they get up to*
 20. cá mbíonn a dtriall = *where they are travelling to*
- Iontais agus uafáis i nduibheagán na farraige = *Wonders and horrors in the ocean depths*

1. tagairt éigin = *some reference*
2. don bhruscar plaistigh = *to plastic waste*
3. log ar bith = *a single hollow*
4. dá iargúlta = *no matter how remote*
5. nó dá dhoimhne féin = *or no matter how deep*
6. slán ó smál an phlaistigh = *safe from the blight of plastic*
7. An Trinse Máirianach = *The Marianas Trench*
8. san Aigéan Ciúin = *in the Pacific Ocean*
9. an duibheagán farraige is doimhne = *the deepest abyss of the sea*
10. 10,994 m ar doimhneacht = *10,994 m deep*
11. faoi dhromchla na farraige = *under the surface of the sea*
12. an taiscéalaí mara = *the ocean explorer*
13. i bhfomhuireán = *in a submarine*
14. tumadóir = *a submersible*
15. ag iniúchadh an ghrinnill = *investigating the seafloor*
16. neart beathra = *an abundance of life*

17. speiceas nua crústach = *a new species of crustacean*
18. amfapóid = *amphipod*

19. a chuir laghmisneach orthu = *which disheartened/saddened them*
20. mála plaistigh = *a plastic bag*
21. cumhdaigh mhilseáin = *sweet wrappers*
22. fianaise = *evidence*

Míol móir talún = *A land whale*

1. pailé-ointeolaí = *a palaeontologist*
2. iontaisí = *fossils*
3. meáchan a choirp = *the weight of its body*

Míorúilt na mbeach i Notre Dame = *The amazing bees of Notre Dame*

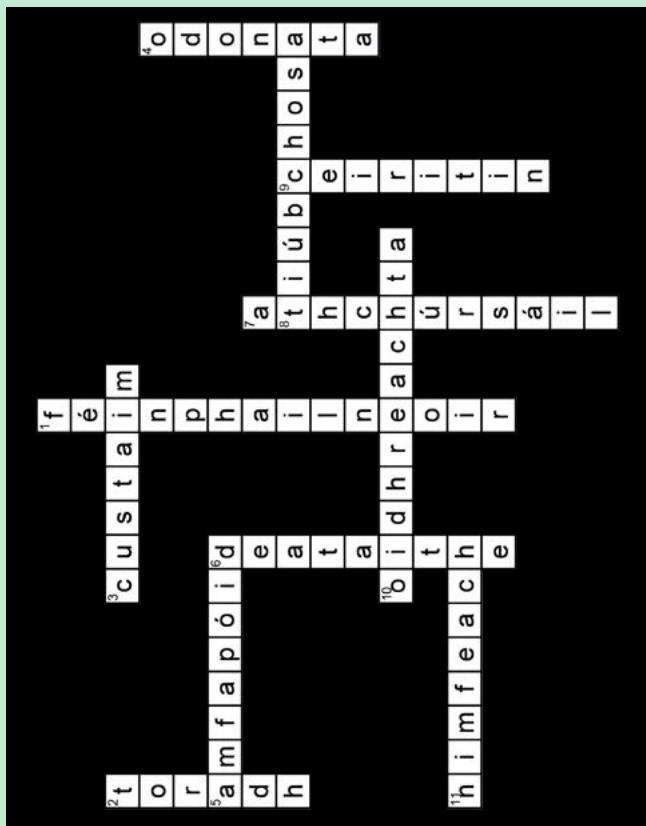
1. tubaiste = *a disaster*
2. dóiteán = *a fire*
3. Ardeaglais Notre Dame = *Notre Dame Cathedral*
4. na saothair ealaíne = *the works of art*

Lch 12 ar lean

5. coirceoga beach = *beehives*
6. beachairí = *beekeepers*
7. a shuaimhniú = *to pacify/sooth*
8. toit agus teas = *smoke and heat*

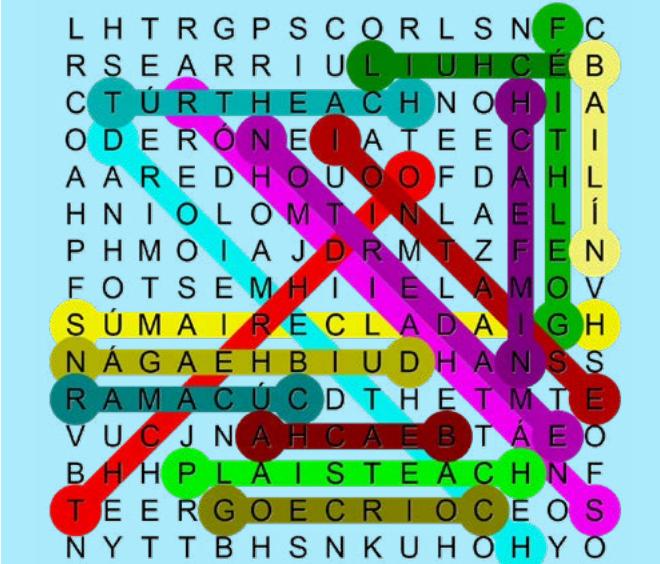
Lch 13

Crosthocal = *Crossword*

Lch 14

Cuardach Focal = *Word Search*

Lch 15

Cén fáth a bhfuil sé tábhachtach gallúnach a úsáid? = *Why is it important to use soap?*

1. gnáthshalachar = *ordinary dirt*
2. baictéir = *bacteria*
3. víris = *viruses*
4. móilíní baictéir agus víris = *bacteria and virus molecules*
5. scannán greamaitheach sailleach = *a sticky fatty membrane*
6. cosnaíonn (x) = *(x) protects*
7. sna scoilteanna agus sna roic = *in all the crevices and wrinkles*
8. móilíní gallúnaí = *soap molecules*
9. na cealla taobh istigh = *the cells inside*
10. ceaptar na cáithní = *the particles are captured/caught*
11. boilgeoga gallúnaí = *soap bubbles*
12. mícle = *micelle*
13. nuair a shruthlaíonn tú do lámha = *when you rinse your hands*
14. spíci protéine = *spikes of protein*
15. ionfhabhtú = *to infect*
16. ábhar géiniteach = *genetic material*
17. nascann (x le) = *(x) bonds (with)*
18. eireaball hidreafóbach = *a hydrophobic tail*
19. ceann hidrifleach = *a hydrophilic head*
20. ionsánn eireabaill na móilíní gallúnaí iad féin = *the tails of the soap molecules insert themselves*
21. ceapann an ghallúnach na cáithní = *the soap catches the particles*
22. míclí = *micelles*

Gabhann Stáisiún Mara Inis Arcáin buíochas leis na daoine seo a leanas as a gcabhair agus an nuachtlitir seo á réiteach: Bord Bia, John Joyce, Michael Ludwig, Eimear Murphy, Robbie Murphy, Conor Nelligan, Jez Wickens agus Alan D. Wilson.

Láithreán gréasáin Stáisiún Mara Inis Arcáin: www.sherkinmarine.ie

Tá Líon an Dúlra fíorbhuíoch as an tacaíocht fhial a fhaighimid ónár gcuid urraitheoirí.

